Ruh Adam

Atsız

ÖTÜKEN

YAYIN NU: 1737
EDEBÎ ESERLER: 891

T.C. KÜLTÜR ve TURİZM BAKANLIĞI
SERTİFİKA NUMARASI: 49269

ISBN: 978-625-408-161-3

www.otuken.com.tr | otuken@otuken.com.tr

1. Basım:1972
83. BASIM

ÖTÜKEN NEŞRİYAT A.Ş.®
İstiklâl Cad. Ankara Han 65/3 • 34433 Beyoğlu-İstanbul
Tel: (0212) 251 03 50 • (0212) 293 88 71 - Faks: (0212) 251 00 12

Kapak Tasarımı: Mahmut Doğan

Kapak Resmi: Mustafa Öner

Dizgi-Tertip: Ötüken

Kapak Baskısı: Pelikan Basım

Baskı: ANA BASIN YAYIN GIDA İNŞ. SAN. VE. TİC. A.Ş
Mahmutbey Mah. Devekaldırımı Cad. 2622 Sk.
Güven İş Merkezi No:6/13, Bağcılar / İstanbul
Sertifika Numarası: 20699 Tel: (0212) 446 05 99

İstanbul- 2021

Kitabın bütün yayın hakları Ötüken Neşriyat A.Ş.'ye aittir. Yayınevinden yazılı izin alınmadan, kaynağın açıkça belirtildiği akademik çalışmalar ve tanıtım faaliyetleri haricinde, kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz; hiçbir matbu ve dijital ortamda kopya edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

1

KAMLANÇU ülkesine bahar gelip de kuşlar ötüşmeye başlayınca, ağaçlarda ve yerlerde çiçekler açınca Yüzbaşı Burkay yine o büyük çam ağacının yanına geldi. Parlak bakışlı, ay yüzlü kızı orada gördü. Yüreğine od düştü. Yeryüzü gözüne karanlık oldu. Ona yaklaşıp şöyle dedi:

«Yüzün aya benziyor.
Kaşın yaya benziyor.
Gözlerin yeşil alası.
Saçların arslan yelesi.
Yürüyüşün turna gibi.
Salınışın suna gibi.
Hangi yerden, kaynaktansın?
Hangi boydan, oymaktansın?»

Parlak bakışlı, ay yüzlü kız bir şey söylemedi. Yalnız gözlerini kaldırarak Burkay'a baktı. Bu bakışla onun kanını kaynattı. Yüreğini oynattı, içine od düştü. Yeryüzü gözüne karanlık oldu. Kıza şöyle dedi:

«Bakışların ışık mı?
Saçların sarmaşık mı?
Yıldız mısın, güneş mi?
Alev misin, ateş mi?

Neden sessiz bakıyorsun?
Beni niçin yakıyorsun?
Çiçek gibi her bir yanın.
Söyle, nedir adın, sanın?»

Parlak bakışlı, ay yüzlü kız bir şey söylemedi. Gülümseyerek Burkay'a baktı. Bu bakışla onun aklını başından aldı. Yüreğini derde saldı. İçine od düştü. Yeryüzü gözüne karanlık oldu. Kıza şöyle dedi:

«Beni niçin üzüyorsun?
Gözlerini süzüyorsun.
Kirpiklerin paralıyor.
Bakışların yaralıyor.
Rengin sanki çiçekten.
Bilmem hangi çiçekten?
İster darıl, ister kız.
Tek adını söyle kız!»

Parlak bakışlı, ay yüzlü kız gözlerini Burkay'ın gözlerine dikti. Kayalardan dökülen suların, kırlarda esen rüzgârın, ormanda öten kuşların sesinden daha güzel sesiyle şöyle dedi:

«Beşbalık'ta doğdumsa da Karluk kızıyım.
Nice erin yüreğinde saklı sızıyım.
Yüreğine od düştüyse zorlayıp söndür.
Bilen bilir; adım, sanım: Açığma-Kün'dür.
Ölmemeyi istiyorsan yaklaşma bana.
Belâm çoktur, görünmeden dokunur şana...»

Burkay'ın yüreğine od düştü. Yeryüzü gözüne karanlık oldu. İyi yürekli kişi idi. Tanrı'ya ve insanlara karşı suç işlememişti. Tapıncağa gidip Tanrı'ya yalvardı: «Tanrım! Yüreğimdeki odu söndür.» dedi.

Kırk gün büyük çam ağacının yanına gitti. Her gidişte Açığma-Kün'ü orada gördü. Her gidişte içindeki ateş yalazlandı. Her dönüşte tapıncakta Tanrı'ya yalvardı. Her yalvarıştan sonra bir daha çam ağacının yanına gitmemeye karar verdi. Fakat güneşin her yeni doğuşunda kızın hasretine dayanamadı. Verdiği kararı unutup çam ağacının yanına geldi. Kızın yeşil ala gözleriyle büyülenip kendinden geçti.

Kırk birinci gün çam ağacının yanına gelince kızı bulamadı. Gözleri bulandı. Yüreği yandı. İçi sıkıntıyla doldu. Gün batıncaya kadar bekledi. Açığma-Kün gelmeyince onu çam ağacına sordu. Ağaç ah edip ağladı: «Onu ben de bekliyorum. Artık gelip bana yaslanmayacak!» dedi. Yaprakları dökülüp kurudu. Uçan bir akdoğan görüp ona sordu. Akdoğan ah edip ağladı: «Onu ben de bekliyorum. Artık gelip beni koluna almayacak!» dedi. Kanatları çırpmaz olup otlara düştü; öldü. Yeşil otlara sordu. Otlar ah edip ağladılar: «Onu biz de bekliyoruz. Artık gelip bizi çiğnemeyecek!» dediler. Yanıp duman oldular.

Burkay bezginleşip yerine, yurduna döndü. Açığma-Kün'den başka bir şey düşünmez oldu. Tapıncağa gidip yalvardı, olmadı. Ekşi kımız içip esridi, kâr etmedi. Tatlı şarap içip kendinden geçti, fayda vermedi. Kağan savaş açınca o da katıldı. Ölmek için atına zırhsız bindi. Oklar sağından, solundan uçtu; biri değmedi. Kalkansız, tulgasız vuruştu. Kılıçlar sağından, solundan geçti; biri vurmadı.

Yine yurduna döndü. Açığma-Kün'den başka bir şey düşünmez oldu. Benzi sarardı. Hasta olup yatağa düştü. Burkay'ın iyi yürekli bir evdeşi vardı. Erkeği iyi olsun diye okuyucular, bakıcılar, kamlar, bakşılar getirtti. Hiçbir ilâç, hiçbir dua, hiçbir büyü fayda vermedi. Günden güne eridi, soldu, bitti. Ölecek hale geldi. Bir gece Açığma-Kün'ün adını sayıklayınca kadın işi anladı. Bütün Kamlançu'ya adamlar çıkarttı. Kırk gün aradılar, taradılar. Açığma-Kün

bulunmadı. Bir gün ihtiyar, çirkin bir büyücü kadın geldi. «Bunun derdine ancak Kilimbi çare bulabilir. O, şeytanların akıllısıdır!». dedi. Burkay'ı Şeytan Kilimbi'ye götürdü. Burkay ona yüreğini açtı. Sevdiği kızı anlattı. «Bana onu verirsen senin ordunda çeri olurum.» dedi. Kilimbi başını salladı: «Yüreğin büyük derde girmiş. Kurtulmak zor. Buna çareyi bulsa bulsa Şeytanlar Başı Madar bulur.» dedi. Şeytanlar Başı Madar'a gittiler. Burkay ona yüreğini açtı. Sevdiği kızı anlattı. «Bana onu verirsen senin ordunda çeri olurum.» dedi. Madar, başını salladı. «Gönlünü büyük belâya sokmuşsun!» dedi. Burkay'ın içi yandı. Gözü dumanlandı. «Hiçbir çare yok mu?» diye sordu. Madar, başını salladı. Ellerini açtı: «Var!» dedi. «Eğer evdeşini götürüp Ejderler Kağanı Naranta'ya kurban adarsan Açığma-Kün'ü kaybettiğin yerde bulursun.»

Burkay hiçbir şey düşünmeden kabul etti. Gözünü sevda bürümüş, kanına çılgınlık yürümüştü. Evdeşini Naranta'ya adak verdi. Naranta, onu öldürüp yedi. Kadın ölürken ellerini göğe kaldırıp beddua etti: «Burkay! İyiliğe kemlik ettin. Tanrı seni bedbaht etsin. Kıyamete kadar, dünyaya her gelişinde ruhun ızdırap içinde çalkansın!» dedi. Tanrı bu dileği kabul etti.

Burkay, Şeytan Madar'ın dediklerini yaptıktan sonra çam ağacının olduğu yere gitti. Kız gitti diye yaprakları dökülüp kuruyan çam yine yeşermişti, Açığma-Kün onun gövdesine yaslanarak duruyordu. Burkay yaklaşıp şöyle dedi:

«Nerde kaldın ay bakışlı?
Neden gittin inci dişli?
Senin için hasta düştüm.
Eller gezip dağlar aştım.
Artık bana varmaz mısın?
Derdime em vermez misin?

Gel, benim ol çiçek yüzlüm!
İpek saçlım, ışık gözlüm!»

Açığma-Kün bir şey demedi. Büyülü gözlerle Burkay'a bakarak gülümsedi. Burkay'ın aklı başından gitti. Az kaldı kımız gibi eriyip akacaktı. Kıza yaklaşarak sıkı sıkı tuttu. Çiçek kokan yüzünü öptü. Onu evine getirip eş edindi. Fakat bununla derdi bitmedi. Açığma-Kün'ü her gün biraz daha çok sevdi. Öpmekle doymadı. Sevmekle kanmadı. Uçan kuştan kıskandı. Esintiden yüksündü. «Sen insan değilsin. Peri Kan Katun'sun.» dedi. Sevgisi durulmadı. Arzusu kırılmadı. Öpmekle kanmaz oldu. Sevgisi dinmez oldu. «Sen Peri Kan Katun değilsin. Tanrı Katun'sun.» dedi. Bir gün ihtiyar, çirkin büyücü kadın yine geldi. «Bunun derdine ancak Madar çare bulabilir.» dedi. Birlikte Madar'a gittiler. Madar güldü. «Sen Nızvanı cehennemine düşmüşsün. Eğer o da sana bir defa seni seviyorum derse bundan kurtulursun.» dedi.

Burkay yurduna döndü. Açığma-Kün'e «Beni seviyor musun?» diye sordu. Kadın, saçlarıyla onu sararak ne soracağını unutturdu. Bir ay geçti. Burkay «Beni seviyor musun?» diye yine sordu. Kadın, kollarıyla onu sıkarak ne soracağını unutturdu. Bir ay daha geçti. Burkay «Beni seviyor musun?» diye yine sordu. Kadın onu öperek ne soracağını unutturdu.

Böylece aylar geçti. Yıllar geçti. Burkay sevgiden çılgına döndü. Izdırap ızdırap üstüne, keder keder üstüne çekti. Hekimler geldi, ilâç bulamadı. Bakşılar geldi; çare edemedi. «Seni ancak ölüm kurtarır. Açığma-Kün, Tanrı'nın sana bir cezasıdır.» dediler. Burkay büyük ızdıraplar içinde öldü. Ölürken yine «Beni seviyor musun?» diye sordu. Kadın onu saçlarıyla sardı, kollarıyla sıktı, öptü. Fakat bir şey demedi. Burkay'ın öldüğünü görünce gözleri yaşardı. İnci gibi yaşlar aktı. «Izdırap çekiyorum!» diye inledi. Fakat «Ben de seni seviyorum.» demedi.

Burkay ölmekle ızdıraptan kurtulmuş olmadı. Her yıl bahar olup çiçekler açtıkça, Açığma-Kün'ü görüp sevdiği çam ağacının yanında ruhu dolaşıyor, «Izdırap çekiyorum. Sen de beni seviyor musun?» diye inliyor. O günden bugüne kadar bin yıl geçtiği halde Burkay her bahar orada ağlıyor. Yanında duran Açığma-Kün «Sus, sus, ben de ızdırap çekiyorum.» diye yanıp yakılıyor. Fakat «Ben de seni seviyorum.» demiyor ve yıllar böylece akıp geçiyor...

*
* *

Yazı masasının önünde oturarak bu masalı okuyan kadın gözlerini kaldırdı. Büyük odada muttarid adımlarla gezerek Uygur masalını dinleyen erkeğe sordu:

- Nasıl buldun? Beğendin mi?

Bol ışıkla aydınlanan odada bütün duvar kitap raflarıyla doluydu. Küçük bir masanın üzerindeki saat, vaktin gece yarısına yaklaştığını gösteriyor, saatin yanında keskin bir içkiyle dolu sürahi, bir de kadeh bulunuyordu. Erkek, doldurduğu kadehi içtikten sonra istihfaf edici bir yüzle:

- Masal, diye cevap verdi.

Biraz kırılmış gibi olan, fakat hiçbir şey belli etmeyen kadın tekrar sordu:

- Evet, masal... Dokuzuncu Asırda, en geç Onuncu Asır başında yazılmış bir masal... Fakat sen bunda edebî bir taraf, bedîî bir unsur bulmuyor musun?

Erkek bu sefer istihfafı istihzaya çevirdi:

- Edebî taraf, bedîî unsur gibi yüksek kıymetlere akıl erdiremem. Bir değeri varsa anlat da öğrenelim...

- O halde tercüme hakkındaki fikrini söyle...

Erkek, yürümekte olduğu odada sert bir hareketle durdu:

- Tercüme mi? dedi. Bunun Uygur masalı olduğunu söylemiştin. Uygurca dediğin dil Türkçe değil mi?

Kadın zoraki bir sükûnetle cevap verdi:

- Uygurca şüphesiz Türkçedir. Fakat bugün konuştuğumuz Türkçeye benzemez. Sana okuduğum masal Uygurca metnin bugünkü Türkçeye tercümesidir. Tercümeyi başarıp başaramadığım hakkında fikrini öğrenmek istemiştim de...

Erkek, bir kadeh daha içtikten sonra ciddî mi, alay mı olduğu anlaşılmayan bir eda ile:

- Fena değil, dedi. Fakat hiçbir tercüme, aslındaki güzelliği muhafaza edemez. Eğer aslında bir güzellik varsa...

Ve kadının cevap vermesinden önce davranarak ilâve etti:

- Benim bu gibi meseleler üzerinde fikir yürütmem şüphesiz haddimi bilmemek oluyor. Çünkü romanların ne zaman değerli sayılacağı hakkında en iptidaî bilgiye bile malik değilim...

Kadın ağır ve ciddî bir tavırla onun sözünü kesti:

- Roman değil. Masal...

Beriki çok acı bir gülümseyişle cevap verdi:

- Öyle mi? Romanla masalı aynı şey sandığım için özür dilerim. Demek ki aralarında mühim farklar varmış...

Kadının yüzüne dikkatle bakarak bir kadeh daha içti:

- Fakat ne çıkar? Ben kayısı ile zerdaliyi de birbirine karıştırırım. Benim bu büyük hatam yüzünden insanlığa zarar erişmedikten sonra...

Kadın biraz daha ciddileşti:

- Senin için değeri olmayan bu masalların da erbabı yanında ehemmiyeti vardır. Sen kayısı ile zerdaliyi birbirine karıştırırsın ama manav karıştırmaz.

- Şu halde manav da benden üstün bir şahsiyetmiş demek...

Bunu söyleyerek bir kadeh daha doldurdu. Kadına doğru uzatarak gayet ciddî bir tavırla:

- Benden üstün ve zekî olan manavların şerefine! dedi ve bir dikişte bitirdiği kadehi oldukça sert bir vuruşla masaya koyarak odadaki gezinmesine devam etti. Bir müddet birbirlerine hiç bakmadılar. Sonra erkek, masanın önünde durarak:

- Rica ederim, bana bu masalın değeri hakkında birkaç söz söyler misin? dedi.

Kadın hiçbir kırgınlık eseri göstermedi:

- Bir kere bu masal hemen hemen tam olarak ele geçmiş bir Uygur metnidir. Yalnız başından bir iki satır eksik. Sonra dil bakımından Uygurcanın yabancı tesirlere maruz kalmamış bir örneğidir. Mühim bir hususiyeti de hem budizm, hem maniheizm, hem de şamanizmin izlerini aynı zamanda taşımasıdır. Bir de mazhariyeti var: Bir Türk tarafından bulunan ilk Uygurca parçadır.

Erkek kayıtsızlıkla sordu:

- Bundan öncekiler kimin tarafından bulunmuştu?

- Bilhassa Almanlar tarafından... Fakat onların bulup neşrettikleri parçalar sırf dinî mahiyette idi. Bunda da dinî izler bulunmasına rağmen görüyorsun ki, daha ziyade lâdinî mahiyettedir ve ahlâkî bir gaye ile yazılmıştır.

- Ne gibi?

- Eserin tezi fenalığın ceza görmesi üzerine oturtulmuştur. Bundan başka...

Erkek onun sözünü kesti:

- Evet ama ahlâkî bir ders vermek için bir de aşk efsanesi uydurmuştur. Bu kadar olmayacak bir aşkı masala temel yapmak bana pek iptidaî bir düşünce gibi geliyor. Hem de bir adamın kıyamet kopuncaya kadar ızdırap çekmesi... Öldükten sonra da ızdırap çekmesi... Bunlar ne şahane yalanlar... Hele o kadın... O ışık bakışlı kadın... Neydi onun adı?

- Açığma-Kün.

- Evet, Açığma-Kün... O ne biçim kadın öyle? Gerçekte böyle bir kadının, bu derece kudretli bir kadının bulunmasına imkân var mı? Bu kadar uydurma bir araya gelince onu çöp tenekesine atmak icab ederken siz tutuyor, edebî değerinden bahsederek göklere çıkarıyorsunuz. İnsanların beynini safsatalarla doldurmak bence yanlış bir harekettir...

Çok sert bir tavırla söylenen bu sözlere kadın yine kızmadı. Aynı sakin haliyle cevap verdi:

- Edebiyat, hakikatların hayalle süslenmesidir. Bütün masallar ve destanlar gibi bunun da eski bir hakikatı saklamış olması muhtemeldir...

Erkek bu sefer hakikaten ilgilendi:

- Sahi mi söylüyorsun? Bu uydurmanın neresinde bir hakikat gizli acaba?

Kadın gülümsedi:

- Masal en geç Onuncu Asır başlarında yazıldığına ve anlattığı vakadan beri bin yıl geçtiğini bildirdiğine göre çok eski zamana ait bir aşk hikâyesini bize kadar getiriyor demektir. Yazıldığı tarihten önceki bin yılı hakikat diye kabul edersek, aşağı yukarı milât yıllarında cereyan etmiş bir hâdisenin edebiyatla şekli karşısındayız.

- Bu kadar mübalağanın arasındaki hakikat kırıntılarını hangi teleskopla görüp keşfedeceğiz?

- Teleskopa ihtiyacımız yok. Yalnız akıl ve ilim adesesiyle bakacağız... Masalın ihtiva ettiği şamanizm unsurları da, Onuncu Asırdan önceki bir zamana ait olduğunu ispat eder. Çünkü Onuncu Asır Uygurları arasında artık şamanizm yaşamıyordu. Masal kahramanının yüzbaşı olması da çok eski bir devrin, belki Hunlar çağının izlerini saklıyor. Ağızdan ağıza naklolunurken çok değiştiği muhakkak olan ve budist Uygurlar arasında kitaba geçirildiği zaman budizm karakteri verilen masalda, her şeye rağmen, şamaniz-

min ve çok eski devirlerin hâtıraları, kırıntıları kalmıştır ki, bunlar sayesinde ait olduğu devri anlamak, biraz hata ile, kabil oluyor,

Erkek bir kadeh daha içti. Alaycı bir tavırla kadına baktı:

- Fakat bütün bu sözlerden ben bir netice çıkaramıyorum. Bir manavın kabiliyetine malik olsaydım şüphesiz mühim hakikatları anlayacak, bedîî unsurları bulacak ve belki de edebî hülyalara dalarak birkaç dakika huzur içinde yaşayacaktım. Şu zavallı talihsiz Yüzbaşı Burkay beni ilgilendirmedi desem yalan olur. Yalnız, bir subay için büyük askerî ve vatanî fikirler dururken güzel bir kıza bu kadar yakınlık duyup mahvolmayı kabul edemiyorum. Çok rica ederim, bu masaldaki hakikat ne ise, yahut ne olabilirse, bana kendi anladığın kadar ve benim anlayacağım basit bir dille izah et de kafamdaki düğümler çözülsün.

Kadın hâlâ sakindi. Odada muttarid adımlarla gezen ve kendisine bakmayan erkeği gözleriyle takip ederek anlattı:

- Hakikat şu olabilir: Bugünden belki iki bin yıl önce, o zamanki Türk devletinin ordusunda tanınmış bir subay büyük bir suç ve yahut büyük bir günah işledi. Bu günahı işlemesindeki âmil çok güzel bir kadındı. Bu subay, suçunun veya günahının cezasını çok pahalı bir şekilde, büyük maddî veya manevî ızdıraplarla ödedi. Fakat bu öyle bir vaka idi ki halk bunu asırlarca unutamadı. Subayın çektiği cezayı umumî vicdan kâfi görmediği için onun ruhunun da ızdırap içinde kıvranmasını ve dünyaya her gelişinde aynı cezanın tekerrürünü arzu etti. Ceza pek şiddetli olduğuna ve masal iki bin yıl öncesini anlattığına göre bu vaka Mete zamanında geçmiş olabilir. Senin sevgili Mete'n zamanında...

Mete'nin adı geçince erkeğin gözleri parladı:

- Bu iğrenç asırda yaşamaktansa Mete zamanında dünyaya gelmiş olmayı tercih ederdim.

Kadın, onun bu safiyane arzusu üzerine şakaya başladı:

- Kim bilir? Belki o zamanda da yaşamışsındır. Bu masalda nasıl Mete devrinin izleri, unsurları varsa sende de o zamana ait çok şeylerin bulunduğu muhakkak... Şu farkla ki masalda o zamana ait şeyler kırıntı şeklinde bulunduğu halde sende Yirminci Asır kırıntı olarak yaşıyor. Denilebilir ki sen Mete ordusunun hiç ihtiyarlamadan bugüne erişmiş bir subayısın. Tenasüh akîdesinin lehinde delil arayanlar seni görmelidir. Hoş zaten o nazariye de pek ceffelkalem reddolunacak bir fikir değil ya…

Erkek gülümsedi: İçkiyle kızarmış yüzünde şimdi bir çocuk safiyeti vardı. Kadehini doldurarak:

- Tenasüh uydurmasını da bir yana bırakalım, dedi.

Sonra sert bir hareketle esas vaziyeti aldı. Sol eli, askerî talimnamenin tarifine tıpatıp uygun bir şekilde pantalonuna yapışmış olduğu halde kadeh tutan sağ elini kaldırdı:

- Büyük asker Mete'nin ölmez hâtırası şerefine! dedi.

Kadın gülümseyerek nazikâne başını eğdi:

- Afiyet olsun! diye karşılık verdi.

Son kadeh içilmişti. Odada uzun bir sessizlik oldu...

2

Kız Lisesinin müdürü zile basarak hademenin gelmesini beklerken bir yandan da önündeki kâğıdı dikkatle okuyordu. Hademeye başmuavin hanımı çağırmasını emrettikten sonra tekrar kâğıda daldı. Boyalı, şişman, çok geçkin bir kadındı. Bu yaşa gelmiş olduğu halde evlenememenin verdiği ızdırap ve yüzlerce genç, güzel, neşeli kızın ortasında bulunarak onların yarın evleneceklerini düşünmekten doğan gizli bir kıskançlığın azabı çehresinde okunuyordu. Odaya giren başmuavin hanıma yer gösterdi:

- Buyrun Faika Hanım.

Faika Hanım da kendisi gibi evde kalmış ve yıpranmış kızlardan biri olduğu için müdür onu, kaynağını anlayamadığı duygularla severdi. Endişeli bir yüzle bakarak:

- Nihayet korktuğum başıma geldi, dedi ve başmuavinin gözlerindeki şüpheyi dağıtmak için anlattı:

- Edebiyat Öğretmeni Ayşe Pusat tekrar geliyor. Bu kadının buraya gönderilmemesi için o kadar uğraştım, olmadı. Galiba bakanlıkta kendisini tutan birisi var.

- Zannetmem efendim. Belki derslerindeki başarısından dolayı tekrar buraya tayin etmişlerdir.

Müdür asabileşti:

- Canım efendim, başarısından bize ne? Talebeyi zehirleyecek kabiliyette olduktan sonra... Taşıdığı soyadının menfi tesiri kâfi değil mi?

Başmuavin, eskiden Ayşe Pusat'ı tanıyordu. Onun hiç de fena bir kadın olmadığını, başına sırf kocası yüzünden birtakım işlerin geldiğini biliyordu. Fakat onun hatırı için de müdürle çekişmeye lüzum görmediğinden susmayı tercih etti. Müdür ise Ayşe Pusat'ı ömründe görmemişti. Liseye müdür olarak geldiği zaman Ayşe Pusat oradan alınmış bulunuyordu. Fakat bütün gazetelerin aylarca bu soyadı aleyhine yazılar yazmış olması dolayısıyla ondan nefret ediyordu. Üstelik bu kadının lisede müdür otoritesini sıfıra indirdiği, kendisini talebeye çok sevdirdiği ve böylece istediği telkinleri yaptığı da söyleniyordu. Müdür bu telkinlerin ne olduğunu açık olarak bilmiyordu ama zararlı şeyler olduğunda hiç şüphesi yoktu. Nihayet millî ve vatanî duyguları bile Ayşe Pusat'ın aleyhinde bulunmasına kâfi sebeplerdi. Ciddî bir tavırla başmuavine direktif vermeye başladı:

- Faika Hanım! Ayşe Pusat buradan üç yıl önce gitmişti, değil mi? Demek ki o zaman küçük olan öğrencileri şimdi büyüdüler. Üç senede onu unutmuş olacaklarını sanmıyorum. Liseye geldiği gün talebenin bir sevgi nümayişi yaparak idare otoritesini alt üst etmelerine müsaade edemem. Bunlar nihayet çocuktur. İyiyi, kötüyü ayırt edemezler. Geldiği gün Ayşe Pusat'ı bütün sınıflara siz götürüp takdim ediniz ve bu takdimi, çok rica ederim, gayet sert bir tavırla yapınız. Ne talebe, ne de, neydi onun adı, Ayşe Pusat şımarıp lâubaliliğe kalkmasınlar. Sonraaaaa... Evet, sonra öğretmen arkadaşlara da çıtlatınız. Bu kadının pek güvenilir bir mahlûk olmadığını bilsinler. Onunla fazla temas etmesinler.

Başmuavin burada itiraz etti:

- Aman müdür hanım, ben bunu nasıl söylerim? Belki içlerinde onun ahbapları, arkadaşları vardır. Bunu ne sıfatla söylüyorsun derler. Bunu sizin çıtlatmanız daha doğru olur. Hem öğretmen arkadaşlar size karşı da gelemezler.

- Peki, peki... Bunu bana bırakın ve siz yalnız sınıf mümessillerine bunu uygun bir dille anlatın ve Ayşe Pusat geldikten sonra teneffüslerde sıkı bir kontrol temin edin. Bilhassa onun nöbet tutacağı günlerde talebe ile hususî şekilde münasebet kurmasının önüne geçin.

- Baş üstüne efendim.

*
* *

Aynı gün Edebiyat Öğretmeni Ayşe Pusat, üç yıl önce zorla çekilip atıldığı lisesine yeniden dönmek üzere yola çıkıyordu. Bu dönüş onun duygulu ve romantik muhayyelesi için pek mühim bir hâdiseydi. Vaktiyle kendisinin de içinde talebe olarak bulunduğu bu lise bütün genç kızlık hatıralarıyla dolup taşan, yarı mukaddes bir yer gibiydi. Edebiyat Fakültesini bitirdikten sonra bir yıl bir ortaokulda stajyerlik yapmış, sonra buraya tayin edilerek bütün aşkı ve şevki, bütün enerjisi ve iyi niyetiyle işe sarılmıştı. İyi çalışıyor, talebe yetiştirmekte çok başarılı oluyordu. Öğrencilerini çok seviyor, onlar tarafından çok seviliyordu. Lâubaliliğe kaçmadan, ciddiyeti bırakmadan kurabildiği samimiyet verimli neticeler sağlıyordu. Fazla sıkmadan çalıştırmak, dersi çok güzel anlatarak talebeye merakla dinletmek, çok iyi muamele ederek kendisini saydırmak Ayşe Pusat gibi pek nadir hocaların mazhariyetlerindendi. Her işte itidalle hareket ederdi. Kızlarının hususî durumlarını da öğrenir, soru sorar ve not verirken bunları hesaba katardı. Evindeki elverişsiz şartlar yüzünden dersini iyi hazırlayamamış bir talebeyi, birçok başka öğretmenler gibi sıkmaz, ona elverişli şartlar bulmaya çabalardı.

Lisedeki bütün kadın öğretmenler arasında sade giyinen, boyanmayan biricik kadın kendisiydi. Evliydi ve Tosun adında küçük, sevimli, gürbüz bir oğlu vardı. Ömrünün

büyük kısmı eviyle lise arasında geçer, evini beceriklilikle idare ettiği gibi okulda da gerek arkadaşlarıyla, gerek talebeleriyle iyi anlaşır, iyi çalışırdı. Enerjik ve sağlam bir kadındı. Gür ve kara saçları omuzlarına dökülür, gözleri gülümseyerek bakar, düzgün konuşmasıyla derhal iyi bir intiba bırakırdı. Hayatından, vazifesinden memnundu. Şimdiye kadar bir tek dersini ihmal etmemişti.

Eğer bir büyük aksilik, müthiş bir talihsizlik, hatta felâket de diyebileceğimiz bir hâdise olmasaydı bu bahtiyar ve sakin hayat sarsıntısız devam edecek, bu kadar maddî ve manevî kayıplarla dolan üç yılı ziyan olmayacaktı. Ayşe Pusat kin tutmaz, kendisine yapılan fenalıkları çabuk affeder, unuturdu. Fakat kocasına yapılan muameleyi bir türlü unutamıyor, onun yıkılan büyük ümitleriyle birlikte kendi saadetinin de temelinden sarsıldığına inanarak buna sebep olan muhteris insanları bağışlayamıyordu.

Ziyan olmuş üç yıl... Fakat o da her insan gibi bir teselli bulmakta gecikmiyordu. İnsanları daha iyi tanımak fırsatını kendisine bu üç yıl vermişti. Hayatın akışında hiçbir ehemmiyeti olmaması gereken bir kanaat ve fikir meselesini dallandırıp budaklandırarak bütün memlekete şâmil bir konu haline getirenler, şahsî kin ve garezleriyle hareket edenler, kocasının istikbalini yıkmaya çalışmışlar, fakat hakikatta kendi saadetini yıkmışlardı. İnsanlardan iğrenerek her şeyi gülünç, herkesi hakir görmeye başlayan bir erkekle yaşamak hiç de kolay değildi. Bundan başka etrafın ürkek ve şüpheli gözlerle mütemadiyen kendisini süzmesi de hoş olmuyordu. Kocası iki yıl hapiste yatıp çıkmış, fakat işin mahiyeti birçokları tarafından anlaşılmamıştı. Hapse kaatiller, hırsızlarla beraber fikir ve kanaat sahipleri de giriyor, fakat yığın bu-iki zümreyi birbirinden ayıramıyor yahut ayırmaya lüzum görmüyordu. Gazetelerin yalan yanlış neşriyatı da daima aleyhte olmuş, böylelikle Pusat adı âdeta bir numaralı halk düşmanı mahiyetini almıştı.

Gerçi işin içyüzünü bilenler, gelip dostluk gösterenler de bulunmuyor değildi. Fakat bunlar o kadar azdı ki bu azlıkla o çokluğu doğru yola getirmenin imkânı yoktu.

Ayşe Pusat dindardı. İlâhî bir adalete daima inanmıştı. Dindar olmamakla beraber, eskiden kendi dinî duygularına saygı gösteren kocası şimdi buna da aldırış etmiyor, bu da Ayşe'yi ayrıca kırıyordu. Her ne kadar kocası açıktan açığa hiçbir şey söylemiyorsa da bu konular görüşülürken yüzünde beliren çizgilerde yahut bakışlarında, Ayşe bir istihfaf sezer gibi oluyordu. Şimdi kocasının inandığı, saygı gösterdiği tek hakikat ölümdü. O eskiden de ölüme saygı gösterir, vazife uğrunda, fikir uğrunda ölmekte eşsiz bir güzellik ve büyüklük bulurdu. Artık bunun etrafında hiçbir münakaşa kabul etmemekle beraber ölümü âdeta özler gibi bir hali vardı. Kahramanca ölmüş olanlar hakkındaki yazıları tekrar tekrar okuduğu Ayşe'nin gözünden kaçmıyordu. Çok maddî gözükmesine rağmen mistik bir ruh haleti içinde, bir ölüm dâüssılası ortasında yaşıyor, yaşıyor değil, sönüyordu.

Ayşe Pusat, kocasını daima aşırı bulmuştu. Evlenirken onun bu aşırılığı hoşuna gitmiş olmakla beraber zamanla bunun biraz durulmasını beklemiş, fakat ümidi boşa çıkmıştı. Bu adamda gizli kaynaklardan gelen bir ateş vardı ki onu daima aşırılığa, tehlikeye, kendini harcamaya sürüklüyordu. Muayyen kanaatlarının dışındaki bütün meselelerde bir çocuk kadar saf ve bilgisiz olan, çabuk aldatılan kocası, herkese ve her şeye inanan kocası şimdi müthiş bir münkirdi. Artık onu aldatmaya imkân yoktu. Fakat bunun yavaş yavaş hayatla ilgi kesmek gibi bir şey olduğunu gören Ayşe Pusat derin derin üzülüyor, hayatla ve her şeyle ilgisini kesen kocasının kendisini de unuttuğunu zannediyor, bu zan, zamanla bir iman haline geliyordu. Onu hayata bağlamak için yaptığı uğraşmalar boştu. Bununla beraber kocasının henüz kesin karar verememiş olduğunu, içinde

korkunç bir mücadele cereyan ettiğini biliyor, yaman bir sezgi ile bu derunî mücadelenin neticesinden ürküyordu. Bütün hayatınca geri dönmek ve pişman olmak nedir bilmeyen bir adamın ruhundaki kavganın sonundan cidden korkulurdu. Kocası kendisine o kadar büyük bir düşmanlık ve kin çekmişti ki bu kinin sınırları genişlemiş, Ayşe Pusat'a kadar uzanmıştı. Bu yüzden huzur ve zevk içinde vazifesini yaptığı liseden çıkarılmış, bakanlık emrine alınmış, hatta sorguya çekilerek kocasının aleyhinde ifade vermeye zorlanmıştı.

Bütün bu zorluklara büyük bir metanetle göğüs germiş, maddî sıkıntıları sabırla karşılamış, hakkını aramak için kanunî yollara başvurmuş, fakat hakkını alamamıştı. Küçük Tosun'un mahrumiyetleri çok acı gelmekle beraber Allah'a bel bağlayarak bunu da atlatmış, nihayet kocasının mahkûmiyeti tamamlandıktan epey sonra tekrar eski vazifesine alınmıştı.

Üç yıllık ayrılıktan sonra hazin bir sevinçle görevine dönerken iyi karşılanmayacağını biliyordu. Heyecanlıydı. Fakat gönlü Tanrı'ya karşı minnetlerle doluydu. Trenden indikten sonra saatine baktı. Teneffüs zamanıydı. Çocuklar bahçede iken onların gözü önünde okula girmek istemedi. Şimdi büyümüş, birer genç kız olmuş olan üç yıl önceki talebelerine karşı garip bir çekingenlik duyuyordu. Kocasının mahkûm olup kendisinin küçük çocuğu ile parasız ve çaresiz kaldığı günlerde onu aramayan, aramak ve yardım etmek şöyle dursun, gördükleri zaman görmemezliğe gelen iyi gün dostları gibi belki bu genç kızlar da başlarını çevirirler, hatta... hatta... bir vatan hainin eşine belki imâlı sözler de söyleyebilirlerdi. Yahut belki de böyle yapmazlar, liseden çıkarıldığı gün ağlaştıkları gibi şimdi de sevinçle bağrışırlar, yanına gelirler, kendisini ve okul idaresini güç duruma sokarlardı. Ayşe bunların hiçbirini istemiyordu. İstasyonun bekleme odasında biraz oyalanmayı doğru buldu.

Sonbaharın güzel, hüzünlü, serin bir günüydü. Havada bulutlar koşuşuyor, rüzgâr okşayarak esiyor, güneş arasıra ortaya çıkıyordu. Bekleme odasının açık kapısından giren rüzgâr Ayşe'ye üç yıl önceki bir günü hatırlatıyor, yüzünde kindar ve istihfaf edici bir tebessüm olduğu halde süngülülerin arasında yürüyen elleri kelepçeli kocasını tekrar görür gibi oluyordu. Tedâîler kendisini buraya getirince birdenbire toparlandı. Bunun sonu belki gözyaşlarına varabilir diye düşündü. Korkulu bir rüya gören, fakat bunun rüya olduğunu bilen insanların silkinişi ile fena hatıraları attı. Gökte uçuşan bulutlara bakarak istasyondan çıktı. Ağır adımlarla lisenin yolunu tuttu.

Bahçe kapısından içeri girerken heyecanlıydı. Meçhuller bize daima heyecan verir. Nasıl karşılanacağı meçhul olduğu için o da heyecan duyuyor, güç anlarda her zaman yaptığı gibi kendisine zorla metanet telkin ediyor, bunda da muvaffak oluyordu. İdarenin iyi karşılamayacağını biliyor, bundan o kadar üzülmüyordu. Asıl mesele talebenin takınacağı durumda idi. Hayatlarının henüz baharında olan, dünyanın ve hayatın çirkefiyle temas etmemiş bulunan kızların da gönüllerinde vefadan iz kalmamış olması herhalde insanı üzecek bir şeydi. Yaşlı insanlar hayatın kötülüklerini göre göre kötüleşiyorlar; gönül saflığını, insan duygusunun bütün iyi taraflarını kaybediyorlardı. Bu belki normaldi ama yürekleri yalnız iyilikle çarpan, dünyada yalnız iyi şeyler bulunduğunu sanan genç kızların da kötü duygulara kapılmış olması korkunçtu.

Kapıcı üç yıl önceki kapıcıydı. Önüne bakarak hızlı adımlarla yürümek isteyen Ayşe'ye doğru ilerledi. Safiyetle gülerek selâmladı ve samimî bir sesle:

- Hoş geldiniz Ayşe Hanım, dedi.

Ayşe birdenbire durdu. Bu basit, zavallı köylünün şu nezaketi onu âdeta ürpertmişti. Ummadık yerden gelen iyilik ve nezaket insanları daha çok sarar ve sarsar. Ayşe de

aynı duygu ile sarsıldı. Kara gözleri parladı. İki damla yaşı büyük bir cehitle gözlerine içirerek elini uzattı:

- Hoş bulduk Hüseyin. Nasılsın?

Kapıcı, Ayşe'nin elini saygı ile sıktı:

- Duacıyım efendim.

Sonra başını eğerek ilâve etti:

- Çok üzülmüştüm ama elimden ne gelirdi ki? Duadan gayrı...

Ayşe hemen sözü değiştirdi:

- Derse girileli çok oldu mu?

- Hemen şimdi girdiler efendim.

Ayşe bu iyi yürekli adama iyi bir şeyler söylemek istiyor, fakat bulamıyordu. Susmanın bazen çok güzel sözlerden bile üstün olduğunu hiç şüphesiz bu kapıcı bilmiyordu. Onun için mutlaka bir şey söylemesi lâzımdı. Bu düşünce ile:

- Eksik olma Hüseyin. Allah gönlüne göre versin, dedi ve hızla mektep kapısına doğru yürüdü.

Ders zili yeni çalmış, birçok sınıflara henüz öğretmenler girmemişti. Ayşe, sınıf pencerelerine birçok başların toplandığını sezdi. Yavaş ve heyecanlı fısıltılar olduğunu, kendi adının birkaç defa söylendiğini duydu.

Müdür odasına girdiği zaman artık kendisinde heyecandan eser kalmamıştı. Gözlüklerini takmış olduğu halde birtakım evrakı okuyan müdür, başını hiç kaldırmadı. Ayşe böyle karşılanacağını çok iyi biliyordu. Hiç kızmadan, üzülmeden durdu ve müdürün yapmakta olduğu rolü bitirmesini bekledi.

Bir, belki de iki dakika geçti. Müdürün okuduğu beş altı satırlık kâğıt ne kadar çapraşık ifadeli olursa olsun bu müddet zarfında birkaç defa okunabilirdi. Fakat o, başını kaldırmamakta inad ediyor, Ayşe'yi ayakta bekletmekle ihtimal otoritesini göstermek istiyor yahut ona hakarette bulunuyordu.

Nihayet altı satırın okunması bitti. Gözlerini kâğıttan kaldıran müdür yüzünü buruşturarak Ayşe'ye baktı. Birçok resimlerini görmüş olduğu için onu tanıyordu. Buna rağmen sert bir sesle:

- Ne istiyorsunuz? demekten geri kalmadı.

Ayşe gayet soğukkanlı idi. Yüzünde hiçbir çizgi belirmeden, bakışlarında hiçbir değişiklik olmadan cevap verdi:

- Lisenizin yeni edebiyat öğretmeniyim...

Müdür, ehemmiyet vermez görünmek isteyen bütün insanlar gibi Ayşe'nin adını güya hatırlayamadı:

- Haa... Siz şeysiniz, değil mi?

- Evet, Ayşe Pusat benim...

Ve gayet ciddî, ağır, ezici bir sesle bunu söyledikten sonra müdürden hiçbir teklif almadan masanın önündeki sandalyayı çekip oturdu.

İşte, müdürün bütün işittikleri doğru çıkıyordu. Bu küstah kadın Ayşe Pusat adını gururla söylüyor ve kendisi yer göstermeden iskemle çekip oturmaya cüret edebiliyordu. Ona bir ders, bir gözdağı vermek çok isabetli olacaktı. İğreniyormuş gibi yüzünü buruşturarak gözlüğünü çıkardı. En sert bakışıyla bakarak:

- Sizin buraya gelmenize mâni olmak için bütün gayretimi sarfettim, diye söze başladı ve bu sözlerin yapacağı tepeden inme tesiri görmek için gözlerini Ayşe'nin gözlerine dikti. Fakat hayret!... Ayşe'nin yüzünde hiçbir değişiklik yoktu. Taş gibi sessiz, hareketsiz ve donuk bir duruşla dinliyordu.

- Çünkü, öğrencilere propaganda yaparak onları menfî yollara sürükleyen bir öğretmeni, müdür sıfatı ile istememekte haklıyım.

Müdür bunu söyleyerek durdu. Karşısındakinin soğukkanlılığı önünde sözlerinin arkasını getirememişti. Edebiyat öğretmeni, belli belirsiz bir gülümseme ile karşılık verdi: